

ΦΟΙΤΗΤΑΙ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

ΠΙΚΤΕΡΟ

Ἀκατασχέτως φέρεται τὸ πνεῦμα πρὸς τὸ εἶδέναι ὅταν εἶνε νεαρὸν ἔτι, ὅταν δὲν φέρῃ ἐν ἑαυτῷ τὴν κόπωσην καὶ τὴν ἀπενθάρρυνσιν μακρῶν ἔρευνῶν. Ἡ ἐφ' ἑαυτὸ πεποιθήσις εἶνε ἀπεριόριστος· νομίζει ὅτι ἡ ἀλήθεια κεῖται πρὸ αὐτοῦ ψηλαφητῆ καὶ ὅτι ἀρκεῖ νὰ κινηθῆ μόνον, ὅπως τὴν συλλάβῃ· ἡ νεανική του ῥώμη ἐλαύνει καὶ παραφέρει αὐτὸ ἀσυνειδήτως· ἐγγίζει τὰ πάντα παρατόλμως, ὡς μικρὸν παιδίον.

Τὴν τοιαύτην ψυχολογικὴν κατάστασιν τῆς πρώτης ἀρπυνίσεως τῆς ὀρέξεως τοῦ εἶδέναι ἀπεικόνισε θαυμασίως ὁ Πλάτων πολλαχοῦ τῶν Διαλόγων του· ὁ νέος, ὅστις ἔπιε τὸ πρῶτον ἐκ τῆς πηγῆς ταύτης, λέγει, ἀλλάττα! ὡσεὶ εὖρε θησαυρὸν ὄλον σοφίας· ἀλλοφρονεῖ ἐκ χαρᾶς. Εἶνε εὐδαίμων διότι ἀνακινεῖ τοὺς λόγους, ὅτε μὲν συνάγων ὅλας τὰς ἰδέας καὶ συμμιγνύων εἰς μίαν, ὅτε δὲ ἀναλύων καὶ διαϊρῶν αὐτάς, εὐδαίμων διότι ἐμβάλλει εἰς ἀμηχανίαν ἐν πρώτοις καὶ πρὸ πάντων ἑαυτόν, ἔπειτα δὲ τοὺς πλησιάζοντας εἰς αὐτόν νέους, γέροντας, ὁμήλικας, πάντας.

Ἐκ τῆς διψῆς ταύτης κατείχοντο οἱ προστρέγοντες εἰς τοὺς σοριστάς, ἐκ ταύτης δὲ διεφλέγετο καὶ ὁ νεαρὸς Ἀθηναῖος, περὶ οὗ γίνεται λόγος ἐν τῷ Πρωταγόρῳ. Διηγεῖται ὁ Σωκράτης·

«Ἐπι βαθείος ὄρθρου, ὁ Ἴπποκράτης ὁ υἱὸς τοῦ Ἀπολλοδώρου ἔκρουε τὴν θύραν διὰ τῆς βακτηρίας· ἀφ' οὗ δὲ ἤνοιξέ τις εἰσῆλθεν εὐθύς ἐπιγόμενος καὶ μεγαλοφῶνως εἶπεν·

— ὦ Σώκρατες, ἔξυπνος εἶσαι ἢ καθεύδεις ;
Καὶ ἐγὼ γνωρίσας τὴν φωνὴν εἶπα·
— Αὐτὸς εἶνε ὁ Ἴπποκράτης· ἀγγέλλεις τι νεώτερον ;

— Μόνον ἀγαθά.
— Πολὺ καλὰ, εἶπα ἐγὼ· ἀλλὰ τί τρέχει ; καὶ διὰ τί ἤλθες τόσον πρωί ;

— Ὁ Πρωταγόρας, εἶπεν, ἦλθε !
. . . — Τί σὲ μέλει, εἶπα ἐγὼ, μήπως σὲ ἀδικεῖ εἰς τι ὁ Πρωταγόρας ;

Καὶ αὐτὸς γελάσας·
— Ναί, μὰ τοὺς θεοὺς, ὦ Σώκρατες, διότι εἶνε μόνος σοφός, δὲν κάμνει δὲ κ' ἐμέ.

— Ἀλλά, μὰ τὸν Δία, εἶπα ἐγὼ, ἂν τῷ δώσης

χρήματα καὶ τὸν πείσης, θὰ κάμῃ καὶ σὲ σοφόν.

— Εἶθε νὰ ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτὸ μόνον· δὲν θὰ λυπηθῶ τίποτε, οὔτε ἐκ τῆς ἰδικῆς μου περιουσίας, οὔτε ἐκ τῆς περιουσίας τῶν φίλων μου· ἴσα ἴσα διὰ τοῦτο ἦλθα νὰ σ' εὕρω τώρα, διὰ νὰ τῷ ὁμιλήσῃς δι' ἐμέ· διότι ὄχι μόνον νεώτερος εἶμαι, ἀλλ' οὐδὲ εἶδά ποτε τὸν Πρωταγόραν, οὐδὲ ἤκουσα αὐτόν· ἤμην παιδί ὅτε ἦλθεν ἐδῶ πρῶτην φορὰν. Ἀλλά, ὦ Σώκρατες, ὄλοι τὸν ἐπαινοῦν καὶ λέγουν ὅτι εἶνε σοφώτατος εἰς τὸ λέγειν· ἀλλὰ διὰ τί δὲν πηγαίνομεν εἰς αὐτόν νὰ τὸν προφθάσωμεν εἰς τὴν κατοικίαν του ; Καταλύει καθὼς ἤκουσα εἰς τοῦ Καλλίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἴπποκίου· ὑπάγωμεν.

Καὶ ἐγὼ εἶπα·

— Ὅχι· ἀκόμη, φίλε μου, εἶνε πολὺ ἐνωρίς· ἀλλ' ἄς σηκωθῶμεν καὶ ἄς μείνωμεν εἰς τὴν αὐλὴν περιπατοῦντες ἕως ὅτου ἐξημερώσῃ· ἔπειτα πηγαίνομεν· ὁ Πρωταγόρας μένει ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον εἰς τὴν οἰκίαν, ὥστε μὴ φοβῆσαι· κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ τὸν εὕρωμεν¹. »

Ἐν τούτῳ ὁ Σωκράτης ἀποστρίβει ἐρωτήσεις εἰς τὸν Ἴπποκράτη καὶ ἐμβάλλει αὐτόν εἰς ἀμηχανίαν. Καταδεικνύει ὅτι ὁ μαθητὴς τοῦ ζωγράφου γίνεται ζωγράφος, τοῦ τέκτονος τέκτων, τοῦ κηχριστοῦ κηχριστής· ὁ μαθητὴς λαμβάνει πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ διδασκάλου ὅστις τὸν διδάσκει καὶ τῆς τέχνης ἣν διδάσκειται. Ἐπειτα δὲ ἐρωτᾷ αὐτόν τί θέλει νὰ γείνη ἐρχόμενος εἰς τὸν Πρωταγόραν. Αὐτὸς δ' ἐρυθριάσας «ἤδη γὰρ ὑπέφαινε τι ἡμέρας ὥστε καταφανῆ αὐτόν γενέσθαι» εἶπεν.

— Ἄν ἡ τέχνη αὕτη εἶνε ὁμοία πρὸς τὰς ἔμπροσθεν, εἶνε δῆλον ὅτι θὰ γίνω σοριστής.

Ὁ Σωκράτης, ἀφ' οὗ ἐξήγησε μετὰ καυστικῆς πικρίας τί εἶνε σοφιστὰ καὶ ἔψεξε τὴν ἀσυνετον σπουδὴν τοῦ νέου, ὡδηγεῖ αὐτόν εἰς τὸν Πρωταγόραν.

«Συνδιαλεγόμενοι ἐρθᾶσμεν μέχρι τοῦ προθύρου· νομίζω δὲ ὅτι ὁ θυρωρός, εὐνοῦχός τις, μᾶς ἤκουσε· φαίνεται ὅτι διὰ τὸ πλῆθος τῶν

¹ Πρωταγόρας Ed. Deutsche-Cron 310 B.

σοφιστῶν εἶνε θυμωμένους κατὰ τῶν ἐρχομένων εἰς τὴν οἰκίαν· καθὼς ἐκρούσαμεν τὴν θύραν, ἀνοίξας καὶ ἰδὼν ἡμᾶς. — Ὡ, πάλιν σοφισταί, εἶπε· δὲν ἔχει καιρόν!

Καὶ συγχρόνως διὰ τῶν δύο του χειρῶν ὤθησε τὴν θύραν μὲ ὄλην τὴν δύναμίν του· ἡμεῖς ἐκρούσαμεν πάλιν, ἐκεῖνος δέ, κεκλεισμένης τῆς θύρας, ἀπήντησεν.

— Ὡ ἄνθρωποι, δὲν ἠκούσατε ὅτι δὲν ἔχει καιρόν;

— Ἀλλά, φίλε μου, τῷ εἶπα· οὔτε διὰ τὸν Καλλιάν ἐρχόμεθα, οὔτε σοφισταί· εἴμεθα· θάρρει· τὸν Πρωταγόραν ἤλθομεν νὰ ἰδῶμεν· ἀνάγκη εἰς αὐτόν.

Καὶ τότε δὲ μόλις καὶ μετὰ βίας ἤνοιξε τὴν θύραν· ἀφ' οὗ δ' εἰσῆλθομεν εὗρομεν τὸν Πρωταγόραν περιπατοῦντα ἐν τῷ προστώῳ, πλησίον δ' αὐτοῦ συμπεριεπάτου ἔνθεν μὲν ὁ Καλλιᾶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἰππονίκου καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ ὁ ὁμομήτριος, Πάραλος ὁ υἱὸς τοῦ Περικλέους καὶ Χαρμίδης ὁ Γλαύκωνος, ἐτέρωθεν δὲ ὁ ἕτερος υἱὸς τοῦ Περικλέους Ξάνθιππος καὶ Φιλιππίδης ὁ Φιλομήλου καὶ Ἀντίμοιρος ὁ Μενδαῖος, ὅστις εὐδοκίμει ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους μαθητὰς τοῦ Πρωταγόρου καὶ μανθάνει ὅπως ἀσκήσῃ τὴν τέχνην τοῦ διδασκάλου του καὶ γίνῃ σοφιστῆς· ὁπίσθεν ἠκολούθουν ἀκούοντες τὰ λεγόμενα ἄλλοι, ξένοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἐξ ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἄγει μεθ' αὐτοῦ ἐκ τῶν πόλεων δι' ὧν διέρχεται ὁ Πρωταγόρας, κηλῶν αὐτοὺς διὰ τῆς φωνῆς ὡσπερ ὁ Ὀρφεύς· ἦσαν δὲ καὶ τινες ἐκ τῶν ἐγγυερῶν εἰς τὸν ὄμιλον. Εὐχαριστήθη τὰ μάλιστα ἰδὼν πόσον προσείχον νὰ μὴ εὐρεθῶσι πρὸ τοῦ Πρωταγόρου καὶ τὸν ἐνοσχλήσωσιν, ἀλλ' ὅτε αὐτὸς ἐστρεφε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, διεχωρίζοντο εὐκόσμως καὶ ἐν τάξει, ἔπειτα δὲ κάμνοντες κύκλον ἤρχοντο πάλιν εἰς τὸ ὅπισθεν μετὰ πολλῆς εὐπρεπείας.¹ »

Τὸν τύπον τοῦτον ἀρέσκειται ἰδιαζόντως περιγράφων ὁ Πλάτων. Ὁ Δημόδοκος προσέρχεται εἰς τὸν Σωκράτη, ὅπως ζήτησῃ τὴν συμβουλήν αὐτοῦ διὰ τὸν υἱὸν του Θεάγη. Νέοι τινές, λέγει, ἐκ τῆς αὐτῆς φυλῆς καὶ οὐμήλικες καταβαίνοντες εἰς τὴν πόλιν ἐπαναλαμβάνουσιν εἰς αὐτὸν λόγους, αἵτινες τὸν ταράττουσιν. Ἀπὸ πολλοῦ ἤδη μὲ ἐνοχλεῖ, λέγων ὅτι πρέπει νὰ φροντίσω δι' αὐτόν καὶ νὰ δώσω χρήματα εἰς σοφιστὴν τινά, ὅπως τὸν καταστήσῃ σοφόν. Ἐγὼ φρονῶ ὅτι ἂν ὑπάγῃ πρὸς αὐτοὺς δὲν θὰ ἐκτεθῇ εἰς μικρὸν κίνδυνον. Ἔως τῶρα συνεῖχον αὐτόν διὰ τῶν συμβουλῶν μου, ἀλλὰ δὲν δύναμαι πλέον νὰ τὸν συγκρατήσω· διὰ τοῦτο φρονῶ ὅτι καλλίτερον εἶνε νὰ ὑποχωρήσω μῆπως φοιτήσῃ εἰς τινὰ ἄνευ ἐμοῦ καὶ διαρθρή.

¹) Πρωταγόρας 314 C.

Ἡ πινακοθήκη τοῦ Πλάτωνος περιέχει καὶ ἄλλας τοιαύτας προσωπογραφίας. πάσας δι' ἀριστοτεχνικῆς χειρὸς γραφείσας· μία δὲ τῶν ἀριστων εἶνε καὶ ἡ τοῦ Πρωταγόρου. Κοινὸν χαρακτηριστικὸν τῶν νέων τούτων εἶνε ἡ περιέργεια, μεθ' ἧς ἐπιλαμβάνονται τῶν συζητήσεων, καὶ ἡ κατάδηλος εὐχαρίστησις, μεθ' ἧς διεξάγουσι ταύτας. Δὲν αἰσθάνονται τὸ βᾶρος τῶν ἰδεῶν· τρέχουσι φοροῦντες τὸν βαρὺν θώρακα τῆς διαλεκτικῆς, κατὰ τὴν γραφικὴν ἔκφρασιν συγχρόνου φιλοσόφου. Ὅταν ὁ Ἀχιλλεὺς δοκιμάζῃ τὰ ὄπλα τοῦ Ἡραίου, αἶρεται ὑπ' αὐτῶν ὡς ὑπὸ πτερύγων. Ὅμοιως ὑποπτέρους καθιστᾷ ἡ διαλεκτικὴ τοὺς νεαροὺς τούτους μαθητὰς τῆς ἐπιστήμης. Περικυκλοῦσι τὸν Σωκράτη, τὸν παρακελεύουσι νὰ συνεχίσῃ τὸν λόγον, ἐμποδίζουσι αὐτόν ν' ἀπέλθῃ, δὲν τῷ ἐπιτρέπουσι ν' ἀποκόψῃ λέξιν ἐκ τῆς διαλέξεως.

Ἡ τοιαύτη ἀβίαστος οἰκειότης τῶν «συνόντων» πρὸς τὸν διδάσκαλον ἦτο πρὸ τοῦ Σωκράτους ἄγνωστος. Αἱ διεσπαρμέναι εἰδήσεις περὶ στενοτέρου συνδέσμου τῶν μαθητῶν πρὸς τοὺς πρώτους Ἴωνας φυσιολόγους, φαίνονται μεταγενέστερα· ἐπινοήσεις τῶν ἀλεξανδρινῶν. Μόνον μεταξὺ σχολάρχου καὶ ἐξόχου τινος μαθητοῦ, ὡς μεταξὺ Παρμενίδου καὶ Ζήνωνος ἡ Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου, εὐρίσκομεν ἀμοιβαίαν ἐκτίμησιν καὶ φιλίαν. Παράδοξον ἐξαιρέσιν βεβαίως ἀποτελοῦσιν οἱ Πυθαγόρειοι· ἀλλ' ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ πυθαγορείου συνδέσμου ἦτο, ὡς γνωστὸν, πολιτικὴ ἀναμόρφωσις, τὰ δὲ μαθηματικά, ὡς ἀπεκάλουν συλλήβδην τὴν γεωμετρίαν, τὴν ἀστρονομίαν, τὴν μουσικὴν καὶ ἰατρικὴν, περὶ ἧς ἡσχολοῦντο, θεωροῦντο μόνον ὡς συνεκτικὸς δεσμός.

Ὁ Σωκράτης προσέτι ἀντιθέτως πρὸς τοὺς συγχρόνους αὐτῷ σοφιστὰς παρείχεν ἀμισθὴ τὴν διδασκαλίαν· περιτρέχων τὴν ἀγοράν, τὰς παλαιίστρας, τοὺς περιπάτους, τὰ ἐργαστήρια, ἀπεινόμενος πολλάκις εἰς ἀγνώστους, οὓς ἡ τυχαία συνάντησις καθίστα μαθητὰς αὐτοῦ, ἐξήσκει τὴν περὶ φημον ἐκείνην διαλεκτικὴν, τῆς ὁποίας σαφῆ ἰδέαν δίδουσι εἰς ἡμᾶς οἱ πλατωνικοὶ διάλογοι. Τούτου δ' ἕνεκα καὶ αἱ εἰκόνες αὐτοῦ καὶ παρομοιώσεις δὲν ἔχουσι τὴν περιχομψὸν ἐπιτήδευσιν. οὐδὲ τὴν πομπώδη καὶ ἐξεζητημένην ἀβρότητα τῶν σοφιστικῶν ἀφίνων ἡσυχούς τὰς μαρμαρυγὰς τῶν ἀστέρων λαμβάνει τὰς μεταφορὰς αὐτοῦ ἐκ τῶν τριόδων, ἐκ τῶν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀντικειμένων· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο εἶνε αὐταὶ πλήρεις ζωῆς καὶ δυνάμεως καὶ ἀληθείας. Ἀμισθὴ ἐδίδασκε καὶ ὁ Πλάτων, ἐξάπαντος δὲ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, διότι ἄλλως ὁ τόσον σφοδρῶς ὑπὸ πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἀντιπάλων διαβληθεὶς θὰ κατηγγέλλετο καὶ ἐπὶ φιλοκερδείᾳ.

Πρῶτος, ὅστις εἰσέπραξε μισθὸν τῆς ἀκροάσεως — μὴνξ ἐκκτὸν — ἦτο ὁ Πρωταγόρας, διὰ

τοῦτο δ' ἐκλήθη, κατὰ τὸν Λαέρτιον, *λόγος ἔμμισθος*. Μεταξὺ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαθητῶν καθορίζετο τὸ τίμημα, συχνάκις δὲ καὶ ὑπεργράφοντα συμβόλαια, *συνθήκαι*: ὁ Πρωταγόρας εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐγείρῃ δίκην *ὑπὲρ μισθοῦ* κατὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Εὐάθλου: ὡς βλεπέτε, τὸ δυστροπεῖν κατὰ τῶν διδασκάλων δὲν εἶνε τὸσον πρόσφατος ἐλληνικὴ ἰδιότης ὅσον φαίνεται.

Ὁ περιώνυμος Lange θαυμάζει τὴν διπλωματικὴν δεινότητα, τὴν ἐξοχὸν δεξιότητα τῶν σοφιστῶν περὶ τὴν σύναψιν τοιούτων συνθηκῶν: «ἄνευ αὐτῶν δὲν θὰ κατεβάλλοντο εἰς αὐτοὺς διδασκτρα, ἅτινα συγκρινόμενα πρὸς τὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν (ἐν τοῖς γερμανικοῖς πανεπιστημίοις) καταβαλλόμενα ἀνιστοιχοῦσιν ὡς κεράλαιον πρὸς τόκον.»¹

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τῶν διαδόχων τῶν μεγάλων φιλοσοφικῶν σχολῶν πρῶτος ὁ πλατωνικός Σπευσίππος ἐδίδαξεν ἐπὶ μισθῷ.

Ἀνήρχετο δ' ὁ μισθὸς οὗτος κατὰ μέσον ὄρον εἰς 100 δραχμάς: οἱ πλούσιοι ἐδίδον φυσικῶς καὶ περισσώτερα: εἰς τοὺς πτωχοὺς ὁμως παρείχετο δωρεάν ἢ διδασκαλία: φαίνεται ὁμως ὅτι οἱ καρποὶ τῆς ἀμισθῆς διδασκαλίας ἦσαν κατώτεροι πάσης προσδοκίας: ῥήτωρ δὲ τις ἐξηγῶν τὴν κατὰστασιν ταύτην ἀπεραίνειτο ὅτι συνήθως δὲν ἐκτιμῶμεν ὅ,τι μᾶς παρέχεται δωρεάν: τοῦτο βεβαίως δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀληθές: δὲν πιστεύω ὅτι ὁ λόγος, δι' ὃν θαυμάζω τὸν Ἐρμῆν τοῦ Πραξιτέλους καὶ τὴν Νίκην τοῦ Παιονίου, εἶνε αἰ σιδηροδρομικαὶ δαπάναι, εἰς ἃς ὑποβάλλουμαι ὅπως ὑπάγω εἰς Ὀλυμπίαν: οὐδ' ἄρκει νὰ πληρωτῶ συνδρομὴν εἰς μίαν συλλογὴν ποιημάτων διὰ νὰ ἐκτιμήσω τὴν ἐν αὐτῇ ποιήσιν: ὅπως δὴ ποτε μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἀξία πράγματός τις σημαίνει καὶ τὴν τιμὴν αὐτοῦ: ἂν δὲ δὲν ἀυξήσῃ δι' ἄλλον λόγον ἢ ἀξία τῆς ἐκπαιδευσεώς μας, θ' αὐξήσῃ κἂν κατὰ τοῦτον: καὶ οὕτω θὰ εὐρεθῇ ὅτι ἐν τέλει ἔχουσι δίκαιον ὅ τε ἀρχαῖος ῥήτωρ καὶ οἱ συμπολιτευόμενοι δημοσιογράφοι οἱ συνηγορήσαντες ἐσχάτως ὑπὲρ τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν.

Περὶ τοῦ κυρίως φοιτητικοῦ βίου, οἷός διεμορφώθη βραδύτερον ἐν Ἀθήναις, θέλομεν διαλάβῃ ἐν τοῖς ἐπομείοις.

[Ἐπεται συνέχεια]

ΑΡ. Π. ΚΟΥΡΤΙΔΗΣ

Ἀθηναϊκὴ ἠχώ

- Κατεβαίνομε στὸ Φάληρο;
- Ὁχι, ἀδελφέ, αἰώνως στὸ Φάληρο!
- Πῆς ἐσὺ λοιπὸν ποῦ θέλεις νὰ πάμε...

Ὁ φίλος μου μένει ἐπὶ τινὰς στιγμὰς σιωπηλὸς καὶ σύννοος καὶ κατόπι κινῶν τὴν κεφαλὴν μελαγχολικῶς, χωρὶς νὰ με ἀτενίσῃ:

- Στὸ Φάληρο; μοὶ λέγει, πάμε στὸ Φάληρο!

Ἡ σιγὴ αὕτη ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τινος ὄλας τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς δὲν μᾶς κρατεῖ ἐν Ἀθήναις ἐνδιαφερόσά τις παράστασις τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεάτρου. Ὁ Ἀθηναῖος φίλος μου λησμονεῖ ὅτι ἐκτὸς τοῦ Φαλήρου, — τοῦ Νέου Φαλήρου, — δὲν ὑπάρχει ἄλλο μέρος νὰ ὑπάγῃ τὴν ἐσπέραν ἀκόπως καὶ ἀνενοχλήτως νὰ ἀναπνεύσῃ ὀλίγον καθαρὸν ἀέρα καὶ συλλογίζεται. Ἄλλ' ἐκ τοῦ νοῦ του διέρχεται τότε τὸ σκότος τῆς Κηφισιάς, — ὅταν μάλιστα δὲν εἶνε Σάββατοκύριακο — ἢ ἐρημία τοῦ Ἀμαρουσίου, ἢ πληξίς τῶν Ἀμπελοκήπων, ἢ ἀστυκὴ ἀφέλεια τῶν Πατησίων, ὅλη ἢ ἀηδία καὶ ἢ πνιγηρότης τῶν ἐξοχικῶν μερῶν τῆς πρωτεύουσας, τῶν μακρῶν ἢ τῶν πλησίον, καὶ ἀπαστρέπτει ἐξαιφνης τὸ καταρώτιστον καὶ θεορῶδες Φάληρον καὶ ἢ φαδρὰ φυσιογνωμία τῶν φίλων ποῦ περιμένουν ἐκεῖ, καὶ σπεύδει ἀμέσως νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν του καὶ νὰνάβῃ πρῶτος εἰς τὸ τράμι, τὸ ὁποῖον μᾶς μεταφέρει εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Σιδηροδρόμου.

Διότι ἡμεῖς — καὶ παρακαλῶ νὰ μὴ πειραχθῶσιν αἱ χιλιάδες τῶν Ἀθηναίων, οἱ ὁποῖοι ἔχουν, φαίνεται, τὴν ἀντίθετον γνώμην — προτιμῶμεν τοῦ τροχιοδρόμου τὸν σιδηροδρόμον ὅπως τὸν χειμῶνα οὕτω καὶ τὸ θέρος. Ὑπάρχει ἐν αὐτῇ ἡρόνη τῆς ταχύτητος, συνηνωμένη μὲ τὴν ἰκανοποίησιν τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς τάξεως. Ἄλλ' ἂν δέν σας μέλῃ καὶ πολὺ οὔτε διὰ τὸ ἐν οὔτε διὰ τὸ ἄλλο, νομίζω ὅτι θὰ φοβηθεῖτε τοῦλάχιστον τὸν συνωστισμὸν καὶ τὸν ἐξ' αὐτοῦ κίνδυνον, κατὰ τὰς ἀποτόμους καὶ συχνὰς στάσεις τὰς τὸσον ὀχληράς, εἴτε κατὰ τὴν ἀγρίαν ἔρροδον τῆς ἐπιβίβασης. Θὰ μᾶς εἴπητε ὅτι ἐνεκα αὐτῶν ὄλων ἡλαττώθη κάπως ὁ ἀριθμὸς τῶν κατεροχόμενων διὰ τοῦ τροχιοδρόμου κατὰ τὴν δεξιάν ἢ τὸ ἐσπέρας, προσετέθησαν μερικὰ βαγόνια καὶ ἐπῆλθε σχετικὴ τις ἀνεσις καὶ ἀσφάλεια. Ναί: ἀλλ' ἐμὲ ὅπως καὶ τὸν φίλον μου μᾶς βλάπτει ἀκόμη καὶ ἡ μηχανή. Ἡ ὀσμὴ τῆς ἢ ἀνυπόφορος ἔχει ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν νεύρων μας, ὥστε μᾶς πιάνει εὐθὺς πονοκέφαλος, ἢ δ' ἐκ τῆς καπνοδόχου ἐκσφενδονιζομένη κόνις τοῦ ἀνθρακος, πολλὰκις πυριφογῆς, ἔχει παραδόξως ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῶν ἐνδονμάτων μας... Ὅλ' αὐτὰ εἰς τὸν Σιδηροδρόμον εἶνε ἀνεπαίσθητα, καὶ σᾶς το λέγω, πιστεῦσατέ το, χωρὶς νὰ ἔχω καμμίαν μυστικὴν σύμβασιν οὔτε κἂν ἰδιαιτέραν φιλικὴν μὲ τὸν κ. Παρασκευαζίδην. Τὸν ἀξιώσιμον διευθυντὴν ἐγνώρισα ἀπλῶς ὡς λόγιον ἐν ἐσπερίδι ποιητοῦ, καθ' ἣν, προκειμένου περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, μ' ἐπλησίασε καὶ μοὶ ἀπήγγειλε στίχους ἐκ τῆς Κολάσεως τοῦ Δάντου, διὰ νὰ μου ἀποδείξῃ ὅτι ματαία ἦτο ἡ βρέμουσα ἐκείνη τῶν λογίων συζήτησις, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγεννήτο εἰς Δάντης καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Φαντάζεσθε λοιπὸν ὅτι μετὰ τὴν φοβερὴν συγχίνησιν τὴν ἐκ τῆς περικοπῆς τοῦ Οὐγολίνου, δὲν ὑπῆρχε πλέον εὐκαιρία, ὅσον καὶ ἂν ἦθελε, νὰ μου συστήσῃ τὸν Σιδηροδρόμῳ του. Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἴσχυον οὔτε κἂν νὰ τῷ παρατηρήσω ὅτι ὁ Δάντης τῆς Ἑλλάδος ἐγεννήθη πρὸ πολλοῦ καὶ ὀνομάζεται Σολωμός — Δάντης ὁμοῦς παρεγνωρισμένος ὑπὸ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀναίσθησις τῶν συγχρόνων καὶ μόνον ὑπὸ τῶν ἐπιγενομένων μέλλων νᾶναστυλωθῇ... *

¹) Lange. Geschichte des Materialismus σ. 19.